

*Бибик С. П.,**доктор філологічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу стилістики,
культури мови та соціолінгвістики
Інституту української мови НАН України**Мамич М. В.,**доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Одеська юридична академія»*

УКРАЇНСЬКА МЕДІАСФЕРА ПІД ТИСКОМ ЛАТИНИЦІ: СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Анотація. Статтю присвячено проблемі модифікації графічно-орфографічних норм української літературної мови, що знаходяться під тиском латинізації, зокрема англоварваризації мови. Зауважено про засвідчені в узусі, але не до кінця кодифіковані у правописі та правописних довідниках правила уживання іншомовних запозичень.

На матеріалі форумів «Перехід на латиницю» або «Змішування латиниці й кирилиці» проаналізовано дописи учасників дискусій. Відзначено, що молодь рішуче обстоює збереження кирилиці як основного і провідного способу графічної трансляції будь-якої інформації. Провідні асоціативно-семантичні кореляції подібних тверджень «кирилиця – наша», «кирилиця – українська», «кирилиця – слов'янське надбання», «кирилиця – скарб», «кирилиця – ідентичність». Крім емоційно-оцінних і загальних тверджень праісторичності кириличної української культури, дискусанти зауважують, що спільність з російською мовою графічної традиції має велике значення для порозуміння народів, для вивчення спорідненої мови.

Щодо обговорення графічно-орфографічних норм сучасної української літературної мови виокремлено кілька напрямів дискусій. Зокрема про написання запозичень: із дефісом (деяких мовців не влаштовує норма написання іншомовного складника в такий спосіб: РР-адреса); про доцільність чи недоцільність перекладу чи транслітерації запозичення, що є частовживаним в українській мовній практиці (варіант ай-пі (айпі) адреса /айпі-адреса); про написання назв торгових марок без лапок чи у лапках / у комбінації українських і англомовних відповідників загальних і власних назв (варіанти дистрибут Fedora, дистрибут «Fedora», дистрибут Федора).

Узагальнено основні твердження учасників форумів із висловлених проблем: а) краще зберігати в українськомовних текстах англомовні варіанти, тобто в оригінальному написанні торгових марок; б) прагнути до офіційного затвердження українськомовних відповідників латинізованих назв.

У висновках відзначено соціолінгвістичні та лінгвокультурологічні причини тиску латинізації в українськомовній практиці.

Ключові слова: графіка, графічна норма, орфографічна норма, латинізація, латиниця, кирилиця, медіасфера, професійна сфера.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси, цифровізація комунікації, прискорені інформаційні потоки – це потужні

чинники появи в медійній сфері такого загрозливого для норми сучасної української літературної мови явища, як варваризація, гібридизація письма. Їх проявом є латинізація медіатекстів. Очевидною є модифікація сучасної графічно-орфографічної норми, а у перспективі вона спричинює зміни і в граматичній нормі (відмінювання транслітів, наприклад). Щонайменше «Словник новітніх англійців» 2022 р. видання, підготовлений авторським колективом співробітників Інституту мовознавства НАН України (Укл. Лесь Белей, Аліна Гончаренко, Марина Ківу, Ірина Олександрук) [1], засвідчує виокремлення гнізда актуальної лексики в латиниці. І це слова (12 сторінок словника англомовні абрєвіатури), без яких здебільшого ми не можемо уявити комунікацію у сферах комп'ютерних технологій, дизайну, музики, моди, торгівлі, кулінарії, спорту, у банківсько-економічній галузі, навіть в освіті тощо.

Актуальність запропонованого дослідження зумовлена потребою визначення соціолінгвальних та лінгвокультурологічних чинників породження та поширення латинізації української медійної мови.

Аналіз досліджень. В українському мовознавстві аспекти становлення і зміни графічно-орфографічних норм вивчали з різних підходів.

По-перше, в контексті порушень і динаміки графічно-орфографічних норм. Зауважимо, що мовознавці неоднотайні щодо поняттєвого наповнення базових термінів «графіка», «графема», «параграфема». Нагадаємо, що під графемою літерною чи нелітерною розуміють «... літери, розділові знаки та апостроф, різноманітні прийоми скорочення слів, використання пробілів між словами, великих літер, відступів, різноманітних підкреслень та виділень у друкованому тексті, знак наголосу, знаки фонетичної транскрипції» [2, с. 111]. Деякі дослідники виділяють параграфєми, відносячи до них нелітерні графєми також, тобто – усі невербальні текстові знаки, одиниці (цифри, символи, графіки, схеми, фотографії, таблиці, знаки пунктуації у вузькому розумінні) [3, с. 24]. Динамічна структура сучасного медійного тексту зумовила значну увагу до змістового наповнення параграфєм, належного вивчення їх текстотвірних і стилістичних функцій у текстах лінійного та змішаного, перерваного форматів.

Отже, поняття «графіка» в лінгвістичному значенні значно ускладнилося за останні три десятиріччя. Зауважимо, що не

будь-яка зміна в графіці зумовлена цифровізацією комунікації. Йдеться не про графічну неоднорідність тексту, зокрема художнього, де видільна функція великої літери, наприклад, має стилістичний і структурно-композиційний ефект [4; 5]; не про функції графонів – навмисного перекручування орфографічної норми, що відбиває індивідуальні або діалектні відхилення від фонетичної норми; засоби експресивізації тексту [6], увага до яких підтверджує можливість виокремлення ще однієї галузі мовознавства – графічної лінгвістики [3]. Йдеться про «узаконення» статусу іншомовних графічних засобів у практиці національного внутрішнього спілкування.

По-друге, в контексті англоварваризації медіасфер української книжної культури. Зокрема відомі дослідження Б.М. Ажнюка [7], І.Д. Фаріон [8], М.І. Навальної [9] та ін. Авторитетний дослідник мови ЗМІ, О.А. Стишов давно зафіксував таке твердження: «На жаль, в останнє десятиріччя намітилася ще одна негативна тенденція – посилення варваризації. Особливо непокоїть зловживання (а в деяких ЗМІ та новітньому, зокрема постмодерному, красному письменстві й засилля) переважно в писемних текстах – газетах, журналах, в Інтернеті, художніх творах – варваризмами в чужомовній графічній передачі: Windows, «Microsoft», Apple iPad, web та ін. Це засвідчено і в збільшенні кількості нових іншомовних літерних і звукових абревіатур та утворень від них, серед яких переважають англіцизми, що подаються в текстах латинкою і вимовляються за англійським зразком: PR, SMS, KFOR, JPEG, Dhi ‘даунхіл’ тощо» [10, с. 412].

По-третє, щодо змін у комунікативно-прагматичних засадах сучасного писемного та усного спілкування в офіційних і приватній сферах української культури повсякдення. Нагадуємо про сталість питання транслітерації українськомовних текстів [11], змін у нормах міжнародного етикету та медіасфері, зокрема в цифрову епоху [12; 13].

Цей напрям вивчення графічно-орфографічної модифікації української літературної мови засвідчує імплементацію української культури, політики, економіки у світове співтовариство, напрям розуміння, сприймання та ідентифікації українського в міжнародному співробітництві (як-от у сферах картографування, телекомунікації, оформлення власних назв, передавання українських бібліографічних джерел графічними засобами іншої мови, стандартизації у сфері документообігу, науково-технічних джерел, проведенні міжнародних досліджень у галузі мовознавства). У цілому англоварваризація впливає на лінгвокультурологічні принципи організації медіасфери, адже транслює значні зміни у вербаліці інформаційного українського медійного контенту [13; 14].

Мета статті – простежити в коментарних мінітекстах інтернет-мережі оцінки процесу латинізації української літературної мови загалом та конкретних практик спілкування зокрема, виділивши його соціолінгвістичні та лінгвокультурологічні чинники.

Виклад основного матеріалу. Графічно-орфографічна норма української літературної мови нині піддається гібридизації, яку спричинює транскультурність комунікації, її цифровізація та зміни в загальному мовно-культурному рівні сучасних мовців, які вільно володіють європейською мовою чи мовами. Відповідно не лише власне журналісти, професіонали тих чи інших сфер, але й пересічні мовці, помічаючи певні неузгодження між графічно-орфографічними нормами української

та латинізованих мов, активізують обговорення новітніх проблем книжної практики.

Українськомовна медіасфера має такий активний комунікативний сегмент, як блоги, форуми, де дискусанти спроможні у невимушеній формі висловити своє ставлення до певних питань. Так, за нашими спостереженнями, слідом за мовознавцями, які б'ють тривогу щодо англоварваризації української мови, формується прошарок населення, якого цікавить проблема «Перехід на латиницю» (<https://dou.ua/forums/topic/41549/>) або «Змішування латиниці й кирилиці» (<https://r2u.org.ua/forum/viewtopic.php?t=1053>).

За нашими спостереженнями, мовці, а це молодь, рішуче обстоюють збереження кирилиці як основного і провідного способу графічної трансляції будь-якої інформації. Це експресивні стверджувальні висловлення на кшталт: «Рішуче проти. Кирилиця була спеціально створена для слов'янських мов, і вона чудово передає українську фонетику з мінімумом збочень типу гачеків. Створена в часи, коли на московських болотах квакали жаби, тому імперіалізмом тут не пахне. Чим би люди не маялись, аби не впроваджували реально конструктивні зміни. Прапор ще переверніть. Одрозу як заживемо!» (Yury Gavrilenko, 07.01.2023), «А кирилиця – споконвічно наша, і такою має залишитись, хіба що закріпити і не змінювати офіційні правила транслітерації латиницею, як це зробили інші розвинені країни з власною багатою культурою» (Serhii Tyshchenko, 07.01.2023), «Викинути тисячу років культурного скарбу, щоби що? Кирилиця частина нашого етносу» (Олексій Хількевич, 07.01.2023), «Перехід на латиницю – крок знищення історичної культури та ідентичності слов'янського народу» (Georgiy Kolosnitskiy, 14.11.2023) і под. Провідні асоціативно-семантичні кореляції подібних тверджень «кирилиця – наша», «кирилиця – українська», «кирилиця – слов'янське надбання», «кирилиця – скарб», «кирилиця – ідентичність».

Крім емоційно-оцінних і загальних стверджень праісторичності кириличної української культури, дискусанти зауважують, що спільність з російською мовою графічної традиції має велике значення для порозуміння народів, для вивчення спорідненої мови, пор.: «1. Русня і так не розуміє українську. 2. Російськомовні українці тоді точно не перейдуть на українську» (Danylo Yako, 09.01.2023). Більшість не є прибічниками позиції «не так, як у русні».

Частина учасників форуму «Перехід на латиницю» є прибічниками вдосконалення транслітерації, частина мовців бачить проблему у практичній площині трансформації комп'ютерного набору тексту, роботи, комбінації клавіш, обговорюють питання зближення через латинізацію української мови з європейськими культурами, релігіями, ще інші висловлюють побажання вивчити мову, а не втручатися у споконвічний плін її графічної норми тощо.

Учасники форуму «Змішування латиниці й кирилиці» виявляють більшу конкретність щодо обговорення графічно-орфографічних норм сучасної української літературної мови. Зокрема йдеться про написання запозичень:

1) З дефісом. Деяких мовців не влаштовує норма написання іншомовного складника в такий спосіб: IP-адреса, Linux-дистрибутив, Windows-сумісний тощо. Як покоління мовців, які вільно читають англомовні тексти, воно вважає, що, по-перше, «кепсько виглядає» якесь Pepsi-бренд, бізнес-план, PR-акції, а по-друге, зауважують, що в англійській мові такі речі,

як правило, пишуть окремо. «Звідки взялась така норма? І чи доцільно таке використовувати?» – узагальнювальні питання дописувача.

2) Про доцільність чи недоцільність перекладу чи транслітерації запозичення, що є частовживаним в українській мовній практиці.

Учасники дискусії припускаються думки, що варто таки утворювати українізовані і графічно, і граматично форми на зразок «"сумісний з віндовсом" чи "віндовсосумісний", "дистрибутив лінукса", ай-пі (айпі) адреса /айпі-адреса» (повідомлення від 01.10.2010). Утім, це питання лишається дискусійним, пор. таке міркування: «У нас сайт технічний. І коли пишуть таке, як Linux, IP, Kernel, то всі чудово розуміють про що йдеться. Писати якісь АйПі – незручно, навіть дивакувато. Це стосується багатьох технологій, вони розвиваються набагато швидше за українську мову, а вживання новотворів залишається в колі двох-трьох осіб, яким це сподобалось, якщо пощастить, то хтось з перекладачів засуне в переклад якоїсь програми і всі вилупивши очі на екрани будуть питатись, звідки взявся такий термін. І, як на мене, краще хай пишуть англійською, особливо аббревіатури, ніж калькованою, але рідною. Саме тому я б віддав перевагу адресі IP, як в англійській.

Щодо всього іншого, то розробники назви програм категорично забороняють перекладати. І це не лише в українській мові таке» (повідомлення від 26.06.2009).

3) Про написання без лапок чи у лапках / у комбінації українських і англійських відповідників загальних і власних назв. Один із учасників дискусії наводить, зокрема, приклад «дистрибут Fedora» та можливі варіанти: дистрибут «Fedora», дистрибут Федора. Коментар автора такий: «... звичайно в розмовній мові будуть казати «я працюю з Федорою» і це нормально – розмовна мова завжди надає перевагу зручності над правильністю / офіційністю» (повідомлення від 26.06.2009).

Обговорюючи зазначені проблеми, учасники форуму висловлюють такі протилежні твердження:

а) краще зберігати в українськомовних текстах англійські варіанти, тобто в оригінальному написанні торгових марок. На користь останнього твердження дописувач зауважує, що транслітерація може ускладнити сприймання слова-оригіналу («Ну ж виникають усілякі нюанси на штиб: блювота – blue water» (повідомлення від 25.05.2009)) або ж спричинити порушення граматичних норм української мови, пор. міркування: «... а спробуйте транслітерувати французькі назви, багатьом напевне подобається вино «Бордаукс»... Тепер спробуємо транскрипцію: про аббревіатури вже я згадував вище, а ще є багатослівні назви, наприклад ось такий продукт «John the Ripper», що з ним робити «Джон зі Ріпер», «Джон зі Ріпер» (бо це власна назва тепер), «Джон Ріпер» (бо в нас нема артикльв)?» (повідомлення від 29.05.2009);

б) прагнути до офіційного затвердження українськомовних відповідників латинізованих назв. Зокрема обговорюється як приклад назва торгової марки Blue water. Один із дописувачів пропонує: «... буде «Блу вотор». Викликає непотрібні асоціації? Це проблема виробника. Прецедентів вже було чимало у світі, і розв'язували їх саме виробники, а не споживачі. З торговими марками, можливо, дещо складніше, але принцип повинен бути той самий. Цілком природною є тенденція до українізування: Федорою, Фольксвагеном, Кока-Колою тощо» (повідомлення від 27.05.2009).

Висновки. Отже, хоч і стислий огляд двох форумів, дописувачі яких обговорюють нагальні питання транслітерації чи перекладу, питання адаптації іноземних запозичень в українській мові, але міркування пересічних мовців збігаються з тими самими питаннями, що їх обговорюють мовознавці. Численні професійні осередки, що оновилися в Україні за останні 20–30 років, виробляють фахові варіанти українського літературного слововживання, пов'язані з вибором: збереження латинськомовного написання термінів, понять тощо, транслітерація англоварваризмів, граматична адаптація таких слів чи засвоєння їх з такими морфологічними ознаками, як вони приходять у кириличну флективну мову. З-поміж лінгвокультурологічних чинників латинськомовного тиску на графічно-орфографічні норми української літературної мови зазначаємо стан мовної культури професіоналів, користувачів української мови, які вільно володіють і європейськими мовами, зокрема англійською. Варто зауважити, що на тлі відстоювання кириличної графіки як національної культурної традиції, українськомовні дописувачі форумів з обговорення питань змішування кирилиці та латиниці розділяються як прибічники збереження англізмів-професіоналізмів, англізмів-назв торгових марок і под., і як прихильники транслітерації з офіційним оформленням таких відповідників, які мають побутувати в офіційній українській практиці.

Отже, означені питання графічно-орфографічної модифікації української літературної мови потребують постійного моніторингу, що сприятиме формуванню сталої позиції щодо адаптації запозичень у наш час і в подальшому.

Література:

1. Белей Л. та ін. Словник новітніх англізмів. Київ : Наукова думка, 2022. 320 с.
2. Півторак Г.П. Графіка. Українська мова: енциклопедія. Київ: Українська енциклопедія, 2000. С. 111–112.
3. Білецька О.В. Становлення графічної лінгвістики як комплексної науки: аналітичний огляд. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*, 2013. XIX, С. 18–28.
4. Кондратенко Н.В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 328 с.
5. Бибик С.П. Графічна неоднорідність прозового тексту: структурно-композиційний і стилістичний прийом (на матеріалі роману Марії Магіос «Солодка Даруся»). *Лінгвостилістичні студії*, 2015, 2, С. 7–15.
6. Білецька О.В. Графон як засіб вираження вимовних типів у постмодерністському художньому тексті. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. : Філологічні науки (мовознавство)*, 2014, 2, С. 10–17.
7. Ажнюк Б.М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації. *Мовознавство*, 2001, 3, С. 48.
8. Фаріон І. Англійський наступ в українській дійсності. *Сучасність*, 2000, 3, С. 150–156.
9. Навальна М.І. Варваризми в мові сучасної української періодики. *Психолінгвістика*, 2012, 9, С. 217–225.
10. Стишов О.А. Тенденції розвитку лексики сучасної української мови (на матеріалі мови мас-медіа). *Вісник Запорізького національного університету*, 2012, 1, С. 407–415.
11. Белей Л. Проблеми передавання запозичень з англійської засобами української мови. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2021, Вип. 44, том 1, С. 115–120.
12. Андрійченко Ж., Близнюк Т., Майстренко О. Digital етикет та комунікації: тенденції та вимоги сьогодення. *Економіка і суспільство*, 2021, № 34, С. 3–7.

13. Сизонов Д.Ю. (2021). Медійна комунікація в умовах Digital Age. *Psycholinguistics in a Modern World – 2021. Proceedings of the 16th International Scientific and Practical Conference (Pereiaslav, Ukraine, December 16-17, 2021)*, 2021, С. 269–273.
14. Мамич М.В. Вербальний контент і лінгвокультурологічне наповнення тексту. *Українська мова*, 2021, № 2 (78), С. 18–33.

Bybyk S., Mamych M. The Ukrainian mediasphere under the pressure of Latin: sociolinguistic and linguocultural aspects

Summary. The article is devoted to the problem of modification of the graphic and orthographic norms of the Ukrainian literary language, which occur under the pressure of Latinization, in particular the Anglo-barbarization of the language. It was noted about the rules for the use of foreign loanwords attested in the usus, but not fully codified in spelling and spelling guides.

On the material of the forums "Transition to Latin" or "Mixing Latin and Cyrillic", the posts of the discussion participants were analyzed. It was noted that young people strongly advocate the preservation of the Cyrillic alphabet as the main and leading method of graphical transmission of any information. The leading associative-semantic correlations of such statements are "Cyrillic – ours", "Cyrillic – Ukrainian", "Cyrillic – Slavic heritage", "Cyrillic – treasure", "Cyrillic – identity". In addition to emotional and evaluative and general assertions of the prehistoric nature of Cyrillic Ukrainian culture, the discussants note that the commonality with

the Russian language of the graphic tradition is of great importance for the understanding of peoples, for the study of a related language.

Regarding the discussion of the graphic and orthographic norms of the modern Ukrainian literary language, several areas of discussion have been identified. In particular, about writing loanwords: with a hyphen (some speakers are not satisfied with the norm of writing a foreign language component in the following way: IP-address); about the expediency or impracticality of translation or transliteration of borrowings, which are frequently used in Ukrainian language practice (option ай-пі (айпі) адреса /айпі-адреса); about writing the names of trademarks without quotes or in quotes / in a combination of Ukrainian and English equivalents of common and proper names (options дистрибут Fedora, дистрибут «Fedora», дистрибут Федора).

The main statements of forum participants regarding the expressed problems are summarized: a) it is better to preserve English-language versions in Ukrainian-language texts, that is, in the original spelling of trademarks; b) strive for the official approval of the Ukrainian equivalents of Latinized names.

In the conclusions, the sociolinguistic and linguocultural reasons for the pressure of Latinization in the Ukrainian-language practice are noted.

Key words: graphics, graphic norm, orthographic norm, romanization, Latin, Cyrillic, modiosphere, professional sphere.